

סנהדרין צח

משה שווערד

1. מרגליות הים

ז. זארי אין ביד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב.

מהגרי"מ חרל"פ (ע' מ) כ' לסדרי הגאולה ישנן שתי דרכים או כולו זכאי מצד ישראל עם קדשו, או כולו חייב מצד העמים הנוגשים ורודים בנו ואז ישלם סאתם. ועל זה נאמר לא בצדקתך וגו' כי אם ברשעת הגוים האלה גו' עיי"ש.

2. ספר שערים מצויינים בהלכה

הכוונה שכל הדור יהיה זכאי או חייב, אלא שכל מי שיהיה בדור ההוא יהיה או "כולו" זכאי או "כולו" חייב, ולא יהיה אז עירוב ויתפרדו כל פועלי און, דזה חטא אדם הראשון שנפלו ניצוצי הקדושה בתוך הקליפה, ובדור שכן דוד בא יהיה גמר הבירור. והנוב"י בספרו אהבת ציון (דרוש ב) כתב, דאם הגיע זמן הגאולה, והרשע עושה קצת מצות, הנה הוא מעכב הגאולה במעשיו, כי הקב"ה צריך להאריך הזמן לשלם לו שכר מצוה בהאי עלמא, וא"כ צריך שהחייב יהא כולו חייב, ולא יהיה לו שום זכות, שאם יהיה לרשע עוד איזה זכות תתעכב זמן הגאולה, דעדיין צריך לפרוע לזה שכרו. ובדברת שלמה (פ' אמור) מפרש, דאמרי' במס' קידושין (מ:) לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב, עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, וא"כ הדור שכן דוד בא צריכין תמיד לחשוב שבידם להכריע את כל העולם לכף חובה ח"ו או לכף זכות.

דף צח. אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב. כתב הרד"ק (ישעיה נט-טז) דאין הכוונה כולו זכאי או כולו חייב, אלא רצה לומר רובו, כי לא יתכן שיהיה בישראל דור שכולו חייב שלא יהיו בהם אנשים צדיקים וטובים, וגם החייבים לא אמר שיהיו חייבים כלייה ח"ו, אלא שאינם ראויין לגאולה. ועי' ביד דוד מה שפירש בזה. ובספרים הקדושים כתבו בשם האריו"ל, דאין

3. דף על הדף סנהדרין דף צח עמוד א

בגמ': ואמר רבי יוחנן אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או חייב.

הרה"ק רבינו פנחס מקוריץ (אמרי פנחס פרשיות אות שכ"א) ביאר בזה מה שאומרים ב' פעמים "השיבנו וגו'" בסוף מגילת איכה, פעם אחת שהקב"ה ישובנו אם כולו זכאי, ופעם אחרת "כי אם מאוס מאסתנו וגו'", אז ממ"נ תחזירנו מטעם דור שכולו חייב.

קובץ מאמרים

מה

גאולה בדור שכולו חייב

פ' חלק צ"ח, אין בן דוד בא אלא או בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב, וצריך טעם מאי עדיפותא דדור שכולו חייב יותר מדור בינוני? ונראה, דאיתא שם בגמ' דישנן שני קיצים, א' בעתה, ב' אחישנה, והקץ דבעתה אין תלוי בשום תנאי בעולם, רק בזמן גרידא, אבל הקץ דאחישנה, צריך טעם והכרח למה יהיה אחישנה קודם הזמן הקבוע? ואפשר בזה שני אופנים, או דור שכולו זכאי, ובאופן זה הטעם מבואר, ואופן שני, דור שכולו חייב, שאי אפשר להניחם עוד בגלות, כמו שהיה במצרים שהיו משוקעין במ"ט שערי טומאה, ואלמלא לא נגאלו או לא היו נגאלין שוב לעולם, כמפורש בהגדה, וה"נ בדור שכולו חייב בגלות זה.

5. מרגליות הים

ה. אר"א ריב"ל רמי כתיב בעתה וכתוב אחישנה, זכו אחישנה לא זכו בעתה. לכאורה הול"ל אחישנה קודם ואם לא זכו אז בעתו וכ' בס' אספקלורא המאירה שעל הזר בפי' וירא (בדה"ס י"ד ע"א) עפ"א לעיל צ"ו רע"ב א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא אין העולם פחות מפ"ה יובלות וביובל האחרון בן דוד בא, א"ל בתחילתו או בסופו, א"ל איני יודע, כלה או איננו כלה, א"ל איני יודע, רב אשי אמר הכי אמר ליה עד הכא לא תיסתכי ליה סכאן ואילך איסתכי ליה, נמצא שבכל אופן יש בעתה זמן קצוב

שקודם לו לא תיסתכי ליה, ורק מני אז זכו אחישנה לא זכו בסוף הזמן, וע' זר וירא קי"ז ב' — קי"ט א, שמות י' רע"א, אחרי ס' ע"ב, רע"ט פנחס רנ"ב א, תקו"ז תכ"א (נ"ה סע"א) ותקוני זר חדש וע' לחם שמים להגיעב"ץ אבות פ"ה מ"ב.

6. ספר שערים מצוינים בהלכה

זכו אחישנה, לא זכו בעתה. כתב בעיון יעקב דמה"ט נסתם הקץ דלעתיד, שאם היה זמן הקץ מגולה, א"כ קרוב לזמן הקץ לא היו עושין תשובה ח"ו, שהרי אפי' לא זכו היה בא בעתה, ולכך נסתם הזמן והקץ, כדי שכל אחד יעשה תשובה, כדי למהר ולהחיש הקץ.

7. דף על הדף סנהדרין דף צח עמוד א

בגמ': זכו אחישנה לא זכו בעתה זכו וארו עם ענני שמיא לא זכו עני ורוכב על החמור. וכזה מביא באוה"ח הק' (פ' משפטים כ"א י"א) מהזוה"ק שאם זכו אז משיח יבא בדמות מלאך ד', בעמוד אש מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ואם לא זכו אז יבא עני ורוכב על החמור. ... במשך חכמה (פ' שופטים י"ט ח') כתב דבר חידוש, שאם המשיח יבא "בעתה" אז יעביר הקב"ה רוח טומאה מן הארץ, ואז וגר זאב עם כבש וגו', שיהי' שינוי בכל טבע הבריאה, אבל אם יהי' "אחישנה" אז עולם כמנהגו נוהג, ואין בין

עוה"ז לעוה"ב אלא שעבוד מלכיות בלבד, ועל זמן זה נאמר "ואם ירחיב ד' את גבולך וגו' כי תשמור לעשות את כל המצוה וגו'", וזהו אופן של "אחישהנה", ואז עדיין עולם כמנהגו נוהג, ושייך רצח בשוגג, ולכן "ויספת לך עוד שלש ערים על השלוש האלה". שיוסיפו עוד ג' ערי מקלט לרצח נפש בשגגה.

8. דף על הדף סנהדרין דף צח עמוד א

בגמ': אמר רבי אלכסנדר רבי יהושע בן לוי רמי כתיב בעתה וכתוב אחישהנה זכו אחישהנה לא זכו בעתה.

כתב בפנים יפות (פר' שמות), 'ויש לפרש מ"ש בעתה אחישהנה כענין שאמרו במצרים [זוהר בא לט ע"ב] כי קושי השיעבוד והעינוי השלימו את המנין לקרב את הגאולה, וכן אמרו חז"ל (לעיל צז, ב) שהקב"ה מעמיד מלך כהמן שע"י קושי הצרות והשעבוד יקרב העת, וזהו בעתה אחישהנה שימהר עת הגאולה, אבל כשישראל יחזרו בתשובה ויהיו ראויים ליגאל אז תהיה הגאולה ברחמים רבים וינצלו מחבלי משיח שאחז"ל (להלן ע"ב) ייתי ולא אחמיניה מפני גודל הצרות, כדכתיב [ישעיה ו, יג] ועוד בה עשיריה ושבה והיתה לבער, וזהו שתקנו בתפלה ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים שאנו בוחרים בראייתה כשתהיה ברחמים. וזהו שאמר (תהילים יד, ז) מי יתן מציון ישועת ישראל שהישועה באה מחמת ישראל כשיחזרו בתשובה, אז ישמחו כולם אפילו אותם הנקראים בשם יעקב, והוא מה שביקש דוד אתהלך לפני ה' בארצות החיים דהיינו כשיחזרו בתשובה, כדכתיב באברהם [בראשית כד, מ] ה' אשר התהלכתי לפניו אז יהיה ארצות החיים שכולם יהיו בחיים, ע"ז אמר האמנתי כי אדבר אני עניתי מאוד, כלומר אני מאמין שיחשוב ה' עיני ישראל והצרות שעברו עליהן ע"ז יתעוררו בתשובה ויחוש גאולתם, אבל אם מבקש שיבוא מהר בלי תשובה אז ח"ו יקומו אחד בעיר ושנים במשפחה, וזה שאמר הכתוב אני אמרתי בחפזי כשימהר הגאולה בלי תשובה אז כל האדם כוזב, שהוא לשון פסיקה כפירש"י [בראשית לח, ה] והיה בכזיב בלדתה אותו'.

9. מרגליות הים

טו. א"ל אימת אתי משיח. ע' זהר שמות ז' ע"ב ר"ש זקף ידוי וככה ואמר ווי מאן דידמנן בההוא זמנא כו' בהוא זימנא יתער מלכא משיחא לנפקא מגו גנתא דערון כו' ובניצוצי זהר שם אית ב בשם מהר"ח"ו [וע' ארבע מאות שקל כסף (קארץ תקס"ד) ע"ז עא] ש"כ' תמיחה גדולה אם נאמר שאז יהיה שינוי כזה שהמשיח לא יהיה נולד מאיש ואשה אלא שביום ההוא יצא מג"ע כו' ונלע"ד כי המשיח יהיה ודאי אדם צדיק נולד מאיש ואשה ויגדל בצדקתו עד קץ הימין ויזכה במעשיו לנר"ן קדישין, ואז ביום ההוא של הקץ תבוא נשמה שלו הנתונה בג"ע ותנתן לאיש הצדיק ההוא ואז יזכה להיות גואל, והוא ע"ד מרע"ה כי היה יליד אשה והגדיל כו' עיי"ש ובשר"ח חתם סופר ח"ו סי' צ"ח. וראה בס' שערי זהר בבא בתרא קכ"א ב בענין אליהו.

10. מרגליות הים

כא. א"ל הכי אמרי לך היום אם בקולי תשמעו. ואע"ג דלא אתי אליהו מאתמול משום אם בקולי תשמעו יחיש הגאולה לזוכים ואז יבוא המשיח מיד ולא יעוכב גם עד התגלית אליהו ע' כרתי ופליתי יר"ד סי' ק"י סוף בית הספק, ולכן מקדימים במסיבת ברית מילה הרחמן הוא ישלח לנו משיחתו הולך תמים וכו' ואח"כ הרחמן הוא ישלח לנו כהן צרק אשר לוקח לעילום כו'.

11. דף על הדף סנהדרין דף צח עמוד ב

בגמ': מה יעשה אדם וינצל מחבלי משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים. בספר דרך שיחה (פ' ואתחנן) כתב: שאלה: אברך שלומד, האם יחפש לעשות חסד, וכמה זמן להקדיש לזה, ויתכן שאם לא מזדמן לפניו - אין לו לחפש אחר חסד ועדיף שיעסוק בתורה. תשובה: הגמ"ח הכי גדול הוא במה שלומד תורה.

12. דף על הדף סנהדרין דף צח עמוד ב

בגמ': אמר עולא ייתי ולא אחמיניה. בספר "דרך שיחה" (ח"א פ' ויחי) כתב: שאלה: איך זה מתאים עם "אחכה לו בכל יום שיבוא"? תשובה: אין זה סתירה, כי אינו רוצה הדבר רק משום שמפחד, אבל מחכה, וגם מה שאינו רוצה היינו את החבלי משיח אבל את המשיח עצמו הוא רוצה.

שאלה: שמעתי מהמשגיח דפוניבז' רבי יחזקאל לעוינשטיין זצ"ל ששמע מהח"ח איך מבקשים על משיח, הרי נאמר על הימים האלו ימים שאין בהם חפץ, ותירץ כי באמת בחשבון פרטי אין זה כדאי, אבל צריך לחשב חשבון כלל ישראל וע"ז כדאי הוא.

תשובה: ברמב"ם (פי"ב מהל' מלכים) כתב כי אין בין ימות המשיח לקודם אלא שעבוד מלכויות בלבד, וא"כ גם אז יהיה בחירה רק שיהיה יותר קל, והימים שאין לו חפץ בהם קאי על אחר ימות המשיח, אכן קושייתו קשה למ"ד שבימות המשיח כבר לא תהא שום בחירה, והרמב"ם פסק כשמואל דאמר כן (בסנהדרין צ"ט, א').

13. ספר שערים מצויינים בהלכה

שם ע"ב ייתי ולא אחמיניה. רבים תמהים על מאמר זה, והרי אנו מתפללים בכל יום "ותחזינה עינינו בשוכך לציון ברחמים", ואיך אמרו ייתי ולא אחמיניה. וראיתי בפנים יפות (פ' שמות) שמפרש, דאמרי' לעיל (ע"א) הגאולה יכול להיות בעתה, ויכול להיות אחישנה, והנה בגלות מצרים מצינו שלא היו ראויים ליגאל, אלא קושי השעבוד והעינוי השלימו את המנין לקרב את הגאולה [עי' בזה"ק פ' בא דף לט:], וכן מצינו לעיל (צז:) הקב"ה מעמיד להם מלך שגזירותיו קשות כהמן, שע"י קושי הצרות והשעבוד יקרב העת, וזהו "בעתה אחישנה" שימהר עת הגאולה, אבל כשישראל יחזרו בתשובה ויהיו ראויים ליגאל, אז תהיה הגאולה ברחמים רבים וינצל

מחבלו משיח, וזהו דאמרו ייתי ולא אחמיניה מפני גודל הצרות, וזהו דאמרי' "ותחזינה עינינו בשוכך לציון ברחמים", שאנו בוחרים בראייתה דוקא כשתהיה ברחמים כו' עי"ש.

14. דף על הדף סנהדרין דף צח עמוד ב

בגמ': ייתי ולא אחמיניה. בתפארת שלמה (לשבת) כתוב שצדיקים המצפים תמיד לגאולה, מטרתם אינה אלא כדי לראות בישועת ה', 'נגילה ונשמחה בישועתו', להקים שכנתא מעפרא ושיהיה לו להקב"ה דירה בתחתונים, ואין כוונתם בזה לשום הנאה עצמית ואף לא לזכות לעולם הבא בכדי לחזות בנועם ה', אלא העיקר מצפים לישועתו יתברך, וזהו שאמר 'ייתי - ולא אחמיניה' - אין לי כל ענין לראות בביאת המשיח, והעיקר עבורי הוא שעל ידי ביאתו, ימלא כבוד ה' את כל הארץ.

וכבר ידוע על הרד"ק בעל ישמח משה שהי' אומר רבונו של עולם הנני מוכן שתזרוק אותי לנוקבא תהום רבה, ובל אראה בישועת ד', רק שיתגלה כבוד מלכות שמים במהרה, למען כבוד שמו ית'.

15. ספר שערים מצויינים בהלכה

שהאריו"ל הוא משיחן, והמחלוקת בגמ' ענין שמו של משיח הוא פשוט דאלו ואלו דברי אלקים חיים, שנקראו ע"ש פעולתם, שהכל לפי האופן שתהיה זכות הדור ובאיזה סיבה תהיה הגאולה, דאם יהיה ע"י זכות אבות ינון שמו ע"ש נין ונכד, ואם יבא משה רבינו אתו שילה שמו, כי שילה בגימט' משה, ואם יהיה מתנת חנם בחמלת ה' עליהם חנינה שמו, ואם יהיה בזכות המתאבלים על ירושלים שהובטחו שיראו בנחמתה מנחם שמו, ובסבלו עונות הדור חיורא דבי רבי שמו כו' עי"ש.

16. ספר שערים מצויינים בהלכה

הייתי אמר שכנא שמו כו'. ועי' באור החיים הקדוש (ראה טז-ז) שכתב, "משיח ה' שמו חיים". ובפשטות הכוונה על עצמו, ויש אומרים דר"ת של חיים חנינה ינון ינאי מנחם. ועי' בדברי אליהו בשם הגר"א דר"ת של משיח מנחם שילה ינון חנינה.

17. מרגליות הים

י. אמר רב נחמן אי מן חייא הוא פנון אנא פו. עי' סוף סוטה משמת רבי בטלה ענות ויראת חטא. אמר ליה רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה דאיכא אנא. אמר ליה רב נחמן לתנא לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא. והנה אין אנחנו מוצאים לרבותינו ז"ל בסווי יהירות והתפארות, אמנם בס' שמות וכנויים בתלמוד הבאתי דברי הערוך ערך אנא [בעה"ש ח"א ע' קל"ה] כי "אנא" = "הוא" כמתורגם במשלי י"א כ"ו וברכה לראש משביר וברכתא תהוי לאנא דמיוזבן, וכן שם כ"ח ט"ו, שברבים אומרים "אינהו" וביחיד הוא = אנא, כן הכא הצביעו כל אחד על חבירו רב יוסף אמר אל תיתני ענוה דאיכא הוא [מהוי כלפי רב נחמן] ורב נחמן אמר אל תיתני יראת חטא דאיכא הוא [רב יוסף], וכן בברכות מ"ו סע"ב ארי"א שני

18. קובץ המאור ניסן תשע"ו - ביאת אליהו: בהלכה בהשקפה ובאמונה

...
סדר הגאולה ובנין בית המקדש

בספר גבורת ארי (תענית י"ז), נמצא ביאור נוסף לקושיא שהזכרנו לעיל, מדוע הכהנים אסורים בשתיית יין בימי החול אם הגאולה נועדה לחודש ניסן או תשרי, וביאורו שם בנוי על ההנחה שבית המקדש עתיד להיבנות עוד לפני ביאת המשיח, וז"ל:

אסור לשתות יין כל השנה, קשה לי אמאי אסור כל השנה מטעמא שמא יבנה הבית היום כדמסיק לקמן, הא עד כאן לא פליגי ר' אליעזר ור"י בפרק קמא דר"ה (יא, א) אי בתשרי עתידין לגאול או בניסן אבל באחד משאר כל החדשים לכ"ע אין נגאלין, וא"כ אמאי אסורין כל השנה לישתרי ביין כל י"א חודש בשנה חוץ מתשרי לר' אליעזר וניסן לר' יהושע אבל לא בשאר כל החדשים דודאי לא יבנה, והכא נמי אמאי אסרו ברישא גבי יודע משמרתו או בית אב שלו כל אותו שבת או אותו יום אי שבת של משמרתו או יום בית אב שלו אינו בתשרי לר' אליעזר או בניסן לרבי יהושע לישתרי דודאי באותן חדשים לא יבנה וליכא למיחש לתקלה: מיהו בהא יש לומר דבנין בית המקדש קודם למלכות בית דוד דהיינו ביאת הגאול ... וגרסינן עלה בירושלמי זאת אומרת שבית המקדש עתיד להבנות קודם למלכות בית דוד והשתא אפשר לומר דאין יום קבוע לבנין בית המקדש אלא כל ימות השנה ראוי לבנינו.

כלומר, הכהנים אסורים ביין בזמן הזה מפני שבמהרה יבנה המקדש ואם יהיו הכהנים שתויי יין יהיו אסורים בעבודה. בנין בית המקדש, לפי הסבר זה, איננו תלוי בביאת משיח בן דוד, אלא, יתכן שבית המקדש יבנה לפני ביאת המשיח, וע"כ אסורים הכהנים בשתיית יין בכל השנה, וכ"ז למרות שלכו"ע אין ישראל עתידים ליגאל אלא או בתשרי או בניסן.

אך בכלי חמדה (פר' שמיני), דחה את דברי הגבורת ארי שבית המקדש עתיד להיבנות לפני ביאת משיח בן דוד, וז"ל:

והנה טרם שנבוא לעיקר דה"ק אני תמה על מרא דכולה תלמודא שברור לו דכ"ע ס"ל כירושלמי דבנין ביהמ"ק קודם שיבוא משיח ולכן אסורין כהנינים לשתות תמיד יין דילמא יבנה ביהמ"ק ויהי צריך כהנינים לעבודה כיון שיהי בנינו קודם הגאולה ... אמנם כ"ז אני אומר עפ"ד רבינו הגדול בעל שאג"א בעל ז"ל דפשוט ל"י דפירוש הירושלמי דבנין ביהמ"ק קודם למלכות בית דוד פירושו קודם ביאת המשיח אמנם לענ"ד אע"פ שאיני כדאי להרהר אחריו בכ"ז תורה היא ולשון הירושלמי קודם למלכות בית דוד יש לפרשו דהיינו שבנין ביהמ"ק יהי קודם שתוסד המלכות על מכונה דהרי מיד שיבואו מלכות בית דוד ויגאלינו יהי עוד מלחמות עם שאר האומות עד שנוצח את כל העולם ויכון מלכותו וקמ"ל הירושלמי דלא יתעכב בנין ביהמ"ק עד שיכון המלכות בשלימות אלא מיד שיבוא משיח יבנה ביהמ"ק... הכלל יהי איך שיהי אין לבנות יסוד על דברי הירושלמי הנ"ל דבנין ביהמ"ק יהי קודם ביאת משיח צדקנו

כלומר, אין הפירוש בירושלמי שבית המקדש ייבנה לפני ביאת המשיח, אלא, שבית המקדש ייבנה לפני שתעמוד מלכות בית דוד על מכונה, דהיינו, שמלכות בית דוד לא תתבסס ותעמוד בכל תקפה עד לאחר שיבנה המקדש. אין לומר שבית המקדש ייבנה לפני ביאת המשיח, אלא, המשיח יבוא ותכף יבנה את המקדש ואחר כך יעמוד ויבסס את מלכות בית דוד המתחדשת.

ומ"מ, אף לפי דברי הגבורת ארי הנ"ל אין יישוב לדברי הגמ' בעירובין שהבאנו לעיל, שהנודר בנזירות ביום שבן דוד יבוא אסור בשתיית יין זולת בשבת ויו"ט, וכיצד ניתן ליישב את דברי הגמ' בעירובין עם מחלוקתם של ר"א ור"י האם בניסן או בתשרי עתידים ליגאל.

חילוק בין ביאת המשיח וגאולה

השפת אמת (ראש השנה י"א) בא ליישב קושיא זו, וז"ל:

בגמ' בתשרי עתידין ליגאל. בס' טו"א מפלפל בכאן בסוגיא דעירובין הנודר מין ביום שבן דוד בא ע"ש שהאריך למעניתו בדברים שאינם נראים דמילתא דפשיטא הוא דבאמת בן דוד לחוד וגאולה לחוד. שהרי מרע"ה בא למצרים קודם הגאולה וכמו כן יוכל להיות בגאולה העתידה וכן מבואר במדרשים מה גואל ראשון נגלה ונכסה כו' כך גואל אחרון כו'. וממילא גם הא דאמרינן זכו אחישנה והיום אם בקולי כו' הכל היא על ביאת הגואל אבל הגאולה יהי למר בניסן ולמר בתשרי כמ"ש

כלומר, תהליך הגאולה מתחיל עם ביאת משיח בן דוד. בן דוד יכול לבוא בכל רגע ורגע, כדמשמע בנוסח 'אני מאמין' - אחכה לו בכל יום שיבוא. זהו הביאור בדברי הגמ' שהנודר בנזירות ביום שיבוא בן דוד אסור לשתות יין בימי החול כיון שהמשיח עלול לבוא בכל רגע ורגע. ברם, זהו דווקא בכל הנוגע לביאת המשיח, אבל גאולת ישראל עתידה להיות שלב נוסף בתהליך, ושלב זה יגיע רק לאחר ביאת משיח. התנאים נחלקו בזמן הראוי לגאולת ישראל - האם עתידים ליגאל בניסן או בתשרי.

הטעם לזה, הוא, שהגאולה האחרונה דומה בתבניתה לגאולה הראשונה. כשם שהגואל הראשון, הוא משה רבינו, הגיע לבשר לישראל שעתידיים ליגאל ובוזה החל את תהליך הגאולה כן יהיה לעתיד לבוא שבן דוד יבוא ויבשר שתהליך הגאולה החל.

לפי זה, מבאר השפת אמת, מה שדרשו חז"ל שהגאולה תהיה באחת משתי דרכים, דהיינו, בזמן הקצוב שזה גאולה בעתה או לפני הזמן שזה גאולה בדרך של אחישנה, מדובר אך ורק בביאת הגואל - משיח בן דוד. הגאולה עצמה נועדה לחודש תשרי או ניסן וכמבואר.

ועם כל זה בדברי השפת אמת לא נתבאר מהי הגאולה העתידה להיות לאחר ביאת המשיח וזמנה בניסן או תשרי.

בדרך דומה פירש בשו"ת תשובה מאהבה (להגר"א פלקלס תלמיד הנו"ב - ח"א סי' רי"א), וז"ל:

נשאלתי על מה דאמרו ז"ל (ר"ה י"א ע"ב) בתשרי עתידין להגאל אתי שופר ור"י בניסן עתידין כדמסיק שם הא אמרו בעירובין (מ"ג ע"ב) הריני נזיר ביום שבן דוד בא מותר

לשתות יין בשבתות וי"ט דאין ב"ד בא בע"ש ובעי"ט ואסור לשתות כל ימות החול, והשתא לר"א לא יהא אסור אלא בתשרי ולר"י בניסן (הנה קושי' זו מצאתי אח"ז בס' טורי אבן בר"ה במקומו והאריך ולחלק יצא עפ"י מה דאז"ל זכו אחישנה לא זכו בעתה עיי"ש) ולענ"ד אין זה בגדר קושי' כלל כי ביום שכן דוד בא אז לא תהי' הגאולה כי אם כמו שכתב הרמב"ם פ' י"א מהל' מלכים אחר שיכוף את ישראל ללכת בדרכי תורה וילחם מלחמת ה' ויצליח ויבנה המקדש ויקבץ נדחי ישראל ומקריבים קרבנות ויעשו שמיטין ויובלות עפ"י התורה שכתב ובע"פ אז תהיה הגאולה שלימה במהרה ישלח מקדש אלעזר

כלומר, ברמב"ם מבואר שכשהמשיח יבוא תעמוד בפניו מלאכה רבה, מלחמת ה', בנין המקדש, קיבוץ גלויות וכד', ורק לאחר שיצליח בכל התפקידים הללו אזי תהיה הגאולה השלימה.

בזה, מבאר התשובה מאהבה, ניתן להבין את דברי הגמ' בעירובין שהנודר בנזירות ביום שכן דוד בא צריך לחשוש שכל יום ויום יבוא בן דוד ואסור ביין כל ימות החול, כיון שהמשיח אכן עלול להופיע בכל רגע, ומ"מ בדברי הגמ' בר"ה מבואר שאין ישראל נגאלים אלא בתשרי או ניסן, דהיינו, הגאולה השלימה תהיה בניסן או תשרי.

אולם בספר מגדים חדשים עמ"ס עירובין (ע' רכ"ד) הק' על חילוק זה, וז"ל:

ולענ"ד יש להעיר בדבריהם, דממ"ש להלן משיח אתי בערב שבת דכיון דאתי משיחא הכל עבדים הן לישראל, מבואר דמיד בביאת משיח יהיו כל אוה"ע משועבדים לישראל

כלומר, בגמ' עירובין מבואר שאין אליהו בא בערבי שבתות וי"ט אך משיח עצמו בא בער"ש וי"ט וכשהוא בא אומות העולם יהיו עבדים לישראל, וא"כ, כיצד יתכן לפרש שביאת המשיח והגאולה שני דברים נפרדים הם, והלא בגמ' מבואר שתכף כשיבוא המשיח יהיו כל האומות נתונים תחת ידו ותחת ידי ישראל ושעבוד זה בודאי נחשב לגאולה (אף אם לא היא גאולה שלימה).

ולכאורה, נראה, שלפי דברי השפת אמת יש להק' כן מאחר ובדבריו לא נמצאה הגדרה מהי הגאולה. ברם, לדעת השו"ת תשובה מאהבה שהגאולה היא בנין בית המקדש, לא קשה כלל, כיון שאפי' אם אוה"ע יהיו משועבדים תחת יד ישראל מ"מ אינם נחשבים לגאולים עד שיבנה בית המקדש.

סוגי הגאולה בהם נזכה לאליהו כמבשר ביאת המשיח

הגאון ר' יהונתן איבשיץ, בספרו כו"פ (קונטרס בית הספק), מחלק חילוק יסודי בהבנת דברי הגמ' שאליהו הנביא יבוא לבשר את בשורת הגאולה לפני ביאת המשיח.

לפי הכו"פ, כלל זה נכון לגבי גאולה של בעתה, דהיינו, שבזמן המיועד לגאולה סדר הגאולה יהיה שאליהו יבוא לבשר ואח"כ יבוא המשיח. לעומת זה, בגאולה של אחישנה, דהיינו שבני ישראל זוכים והקב"ה מקדים את זמן הגאולה, אין כל הכרח שאליהו יבוא לפני המשיח, אלא, אדרבה, יתכן והמשיח יפתיע ויבוא בעצמו ללא כל הודעה מוקדמת.

הביאור בדברי הגמ' עירובין, לפי דברי הכו"פ, הוא, שאין לחשוש לגאולה של אחישנה, דהיינו, להלכה אין צריך להימנע מפעולות מסוימות מפני חשש גאולה של אחישנה, אלא, רק מפני גאולה של בעתה. מחמת כן, כיון שאנו רואים שאליהו לא בא מאתמול, סימן ודאי הוא שאין המשיח עתיד לבוא היום בזמנו. לגאולה של אחישנה אין צריכים לחשוש אך בודאי גאולה זו תיתכן ואז המשיח אכן יבוא בלא שיקדימו אליהו הנביא.

בנקודה זו חלוק הגר"י אייבישיץ על דברי הטו"א שבכל אופני הגאולה אין המשיח בא אלא רק לאחר שאליהו יבשר את דבר ביאתו הקרובה.

לפי הדברים הללו ניתן לבאר את נוסח האני מאמין ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", למרות שאליהו לא בא מאתמול וא"כ אין המשיח עתיד לבוא היום, מ"מ, עדיין יש להאמין שהיום יכול לבוא בגאולת אחישנה.

אף את דברי הרמב"ם ניתן לבאר לפי דברי הכו"פ, שמדברי הרמב"ם משמע שנשאר בספק האם יתכן שהמשיח יבוא ללא שאליהו יבוא לבשר שהמשיח בא, והלא יש להקשות שבגמ' בעירובין משמע שאין המשיח בא ללא שיבוא אליהו לבשר על בואו, ולפי הכו"פ יש לומר שדברי הגמ' בעירובין נאמרו דוקא בגאולה הבאה בעתה אך לא בגאולת אחישנה, ואולי יש לבאר שזו היא כוונת הרמב"ם שאין הדבר ידוע בוודאות באיזה סוג גאולה יבוא אליהו.

ע"פ דברי הפלתי הנ"ל, מיישב בספר רינת יצחק (במדבר כ"ה: יב) קושיא נוספת, והיא, מדוע נטל יעקב את המשכון [האות ו'יו'] מאליהו הנביא ולא מהמשיח עצמו. וליישב קושיא זו יש להקדים, שאין יעקב רשאי ליטול משכון עבור גאולה של אחישנה כיון שגאולה זו תלויה במעשיהם של ישראל ולפי מעשיהם נידונים האם ראויים הם ליגאל, וע"כ רק לגאולה של בעתה, שהיא כעין חוב כיון שהיא הגאולה המובטחת הבאה לאחר השתלשלות המעשים, רשאי יעקב לבקש משכון כדי להבטיח את דבר הגאולה.

ולפי דברי הפלתי שרק לגאולה הבאה בעתה מוכרח אליהו לבוא ולבשר, יש ליישב שרק מאליהו אפשר לדרוש משכון להבטיח שהוא יבוא לפרוע את החוב, אבל, מהמשיח עצמו, שיכול לבוא בגאולה של אחישנה שאיננה בבחינת פריעת חוב, אי אפשר לבקש משכון.

ברכת המזון בברית מילה

בברכת המזון של סעודת ברית מילה נוהגים להוסיף ב'הרחמן' בקשה שהקב"ה ישלח לנו את משיחו ומוסיפים לבקש שישלח לנו כהן צדק, דהיינו, אליהו הנביא. והשאלה המתבקשת היא, מדוע הסדר הפוך, מדוע הקדימו את הבקשה שהקב"ה ישלח לנו את משיחו לפני הבקשה שישלח לנו את אליהו הנביא.

בספר פרדס יוסף החדש (פר' פנחס, כ"ה י"א), העלה, שיתכן והבקשה היא שהמשיח יבוא ומה שמבקשין אח"כ שישלח לנו הקב"ה כהן צדק הכוונה לאיש אחר, וכן משמע בגמ' במס' סוכה שכהן צדק ואליהו שני אנשים נפרדים הם. עוד הביא שם שכהן צדק הכוונה לעזרא שהיה כהן והיה גלגול של אהרן הכהן, עיי"ש.¹

אך, לפי דברי הכו"פ הנ"ל, מבאר הכלי חמדה (פר' שמיני) הסבר חדש, וז"ל:

ורגיל אני לומר עפי"ז מה שיסד הפייטן בנוסח הרחמן לברית מילה שמקודם מתפלל הרחמן הוא ישלח לנו משיח הולך תמים וכו' ואח"כ הרחמן הוא ישלח לנו כהן צדק כו' והוא שינוי הסדר שמתפללין מקודם על משיח ואח"כ על אליהו אמנם לדעת הכו"פ ז"ל א"ש שמקודם אנו מתפללין על הגאולה דאחישנה ואז יבוא משיח בלי בשורת אליהו הנביא מקודם ואח"כ מתפללין שאם לא נזכה לזה נזכה עכ"פ לגאולה דבעתה ויבוא אליהו ויבשר לנו הגאולה

כלומר, בשעת הברית אנו מתפללים ומבקשים על גאולת אחישנה, דהיינו, יודעים אנו שביום זה לא תהיה גאולת בעתה כיון שלא בא אליהו יום לפני כן, וע"כ אנו מבקשים שתהיה גאולת אחישנה שתתרחש ללא ביאת אליהו. לאחר בקשת גאולה של אחישנה, אנו מוסיפים, שאם לא נזכה לגאולת אחישנה אזי אנו מבקשים שהקב"ה ישלח את אליהו ויגאלנו בגאולה של בעתה.

...

אם כל זה אחכה לו

בחלק זה של המאמר הארכנו בביאור מספר נידונים הלכתיים הקשורים לביאת אליהו ומשיח בן דוד. הרחבנו בביאור המקורות האם אכן אליהו הוא מבשר הגאולה והאם סדר הגאולה מחייב את בואו לפני ביאת המשיח. עמדנו על שני אופני הגאולה המבוארים בדברי חז"ל ועל ההבדלים ביניהם בכל הנוגע לביאת אליהו. הזכרנו את השיטות בדברי הפוסקים בדבר השאלה באיזה זמנים יכולים אליהו ומשיח בן דוד לבוא ומתי אין הם יכולים לבוא. הרחבנו בדברי המפרשים בענין סדר הגאולה ובנין בית המקדש. הרחבנו בביאור איסור תחומין בביאת אליהו והמשיח ובכלל זה בביאור השאלה האם אליהו והמשיח מחוייבים במצוות ככל אדם או לא.

¹ ובכלי חמדה (פר' שמיני שם) ביאר בדרך צחות שאין אנו צריכים לבקש שאליהו יבוא כיון שהוא נוכח בברית מילה, וז"ל:

[ובדרך צחות י"ל כיון דמבואר במדרש דעל כל ברית מילה נמצא אליהו הנביא לכן אנו מתפללין מקודם שמשיח יבוא מיד כי אליהו נמצא עתה אצלינו ואח"כ אנו מתפללין על אליהו היינו אם לא זכינו שיבוא מיד ויהי' כסדר שאליהו יבוא מקודם ואח"כ מב"ד]

ומעל כל זה מרחפים דברי הרמב"ם שאין אנו יודעים בבירור כיצד תיראה הגאולה, ובספר שו"ת מנחת אלעזר (חלק א' סי' ל"ה) הביא מעשה הממחיש את חוסר הידיעה בדברים אלו שהר"ש מבעלזא הדגיש שאנו מחכים לביאת המשיח אף בערבי שבתות ויו"ט למרות האמור בגמ', וז"ל:

והנה שמעתי ממגידי אמת שיחה נאה שיצאה מפה קדוש הגה"ק עיר וקדיש מהר"ש מבעלזא זצלה"ה זי"ע שאמרו לו (לפני אור לארבעה עשר) בעת שאיבת מים שלנו למצות מצוה בערב פסח שנזכה לשנה הבאה בירושלים וכדרך המברכים, וע"ז השיב למה דוקא בשנה הבאה הלא אנחנו מאמינים ומחכים שגם במים הללו שנקח עתה נזכה לאפותו עוד ביום מחר (ערב פסח) בירושלים ולאוכלו שם כשיבא משיח צדקנו לגאלנו ואי משום שאמרינן בש"ס שאין אלי' בא לא בע"ש ולא בעיו"ט עכ"ל ז' נוכל לחכות גם עתה בערב פסח שיבא ואם יוקשה לנו מהגמ' הזאת הנה כשנזכה שיבא יתרץ לנו גם הקושי' מהגמ' הלז והלא גם כמה פליאות וקושיות ואיבעיות שיש לנו בגלות החל הלז ואין פותר אותם עד שיתרץ לנו תשבי ומשיח צדקנו שיבא לגאלנו ע"כ גם זה יתרצו עכד"ה

הרי שאם המשיח יבוא בערב שבת או יו"ט הוא זה שיתרץ לנו את כל הקשה לנו ודברי חז"ל אלו בכלל, ורק לעתיד לבוא בביאת הגואל נזכה לדעת בבירור את התירוצים לכל הקושיות.

19. חת"ס בשו"ת לקוטים סי' צ"ח:

ביאור הסוגי' אי תחומין למעלה מיו"ד (עירובין דף מ"ג)...ת"ש דהני שב שמעתתא וכו' פשיטא לחכמז"ל דאין אלי' יכול לבוא אלא מחוץ לתחום והמובן הפשוט משמים וארץ ת"ק שנה וכ"כ להדי' פר"מ א"ח סי' רצ"ה במג"א ע"ש ואע"ג דאמרי' בסוכה ה' ע"א מעולם לא ירדה שכינה למטה מיו"ד טפחים סמוך לארץ כ"א בין כנפי הכרובים שהוא למעלה מיו"ד טפחים ומעולם לא עלה משה ואלי' למעלה מיו"ד ר"ל שעלו לרקיע העליונה שמי שמים ושם נשאר באויר למטה מיו"ד טפחים של אותן השמים באופן שהחלל שבין יו"ד טפחים הסמוכין לארץ ובין יו"ד טפחים שסמוכים לרקיע אותו חלל ראוי' לירידת השכינה ולעליית משה ואלי' ולעולם אליהו הוא למעלה רחוק ת"ק שנה מהארץ וחשב הגאון פרמ"ג שזהו התחום דאירי' הכי וזה צ"ע דהרי כתב תוס' לקמן מ"ה ע"ב ד"ה לימא וכו' דלא שייך שביתה ותחומין מלמעלה למטה ותו דהרי נהגו עלמא במילה לאמור זה כסא של אלי' זכור לטוב וגם מתפללים המוהלים שיעמוד אלי' על ימינם לסמכם וזה אומרי' אותו אפי' בשבת ולשמעתי' הרי א"א לבוא בשבת משום ספק תחומין למעלה מיו"ד ובטש"ע או"ח דמשו"ה מזכיר פיוטי' שיש בהם אלי' במוצאי שבת משום שלא הי' אפשר לו לבוא לא בע"ש ולא בשבת מפני תחומין וגם בפרמ"ג הנ"ל תמה גם במיו"ט לימא מהאי טעמא ע"ש ותיקשי לכ"ע ממנהגינו בברית מילה בשבת וי"ט.

אבל האמת יורה דרכו כי מעולם לא עלה אלי' בגופו למעלה מיו"ד טפחים אך נפרדה נשמתו מגופו שם והנשמה עולה ומשמש למעלה בין מלאכי שרת וגופו נתדקדק ושורה בג"ע התחתון בעוה"ז וביום הבשורה במהרה בימינו תתלבש נשמתו בגוף הקדוש הלז ואז הוא ככל אדם מחכמי ונביאי ישראל והוא מוסמך מרבו אחיה השילוני או ממרע"ה אם הוא פנחס והוא יסמוך את חכמי ישראל ואז יש לו דין ככל בני ישראל וכן בכל פעם שמתגלה ומתראה בעוה"ז מלובש בגופו הזך אך כשמתגלה בנשמתו כמו ביום המילה אז איננו מחויב במצות במתים חפשי כתיב ועוד שיורד ממטה למעלה לא שייך שם תחומין וכשמתגלה על אופן זה הרי הוא מלאך אעפ"י שלומד תורה ומגלה דינים אין לקבוע הלכה עפ"י דבריו דה"ל רק כמו חלום ורוח נבואה ואין משגיחי' בבת קול אך כשמתגלה בלבוש גופו הרי הוא מגדולי חכמי ישראל ותשבי יתרץ קו' ואיבעי' ואילו תשמעון כי מי כמוהו מורה וכשראוהו רבב"ח בבית הקברות של גוים וא"ל לאו כהן מר אז נתגלה בלבוש גופו דאנשמה בלא גוף לא שייך לשאול לא כהן מר והני שב שמעתתא אם אמרו אלי' ע"כ בלבוש גופו אומרן כדרכו לברר הלכה וא"כ בא מג"ע התחתון ע"פ שטח הקרקע לא מלמעלה למטה ושפיר היא מוכרח דאין תחומין ובא בקפיצה ושמור זה...

הרני נזיר ביום שבן דוד בא בו משמע דבן דוד בא מחוץ לתחום ואי יש תחומין למעלה א"א לבא בשבת וי"ט והקשה בטורי אבן למס' ר"ה דף י"א לר"י בניסן עתידין לגאול דכתיב ליל שמורים ולר"א בתשרי מגז"ש שופר שופר ביום ההוא יתקע בשופר גדול ע"ש משמע בי"ט עצמו בליל שמורים למר ובר"ה למר וקשה אי יש תחומין למעלה מיו"ד איך אפשר ובאמת לר' יהושע אין הכרח שיבא הגואל בליל שמורים כמו דלא אתי מרע"ה בליל שמורים אלא היתה גמר נקמת מכות בכורות וכן איתא במדרש לע"ל תהי' מלחמת ומפלת עמלק בליל שמורים אבל ביאת משיח כבר קדמה אבל לר"א גז"ש דשופר וכתוב ובאו האובדים משמע בודאי ביום תקיעת שופר שהוא ר"ה יהי' זה קשה בודאי ואפי' לפמ"ש לעיל דאפשר לבא בי"ט על מי גיחון שבירושלים דמן התורה אין איסור בנין ביו"ט למאן דאית לי' מתוך מ"מ הכא לר"א קיימינן דשמותי מתלמידי שמאי דלית לי' מתוך וגם הא דמגבן ע"ש בתוס' שבת צ"ה ע"א הנ"ל קשה כנ"ל. והנה בהא דביאת בן דוד צריך אני להציע הצעה א' והוא כמו שהי' משרע"ה שהי' הגואל הראשון נדדקין שמנים שנה ולא ידע ולא הרגיש בעצמו שהוא יהי' גואל ישראל ואפי' כשאמר לו הקב"ה לך כי אשלחך אל פרעה מ"מ סירב ולא רצה לקבל על עצמו כן יהי' אי"ה הגואל האחרון ומיום שחרב בהמ"ק מיד נולד א' הראוי' בצדקתו להיות גואל ולכשיגיע הזמן יגלה אליו השי"ת וישלחו ואז יערה עליו רוחו של משיח הטמון וגנוז למעלה עד בוא וכאשר מצינו בשאול אחר שנמשח באה עליו רוח ממשלה ורוח הקודש אשר מלפנים לא הרגיש בעצמו כן הי' בגואל הראשון וכן יהי' בגואל האחרון והצדיק הזה בעצמו אינו יודע ובעונותינו כי רבו כבר כמה וכמה מתו ולא זכינו שיערה עליהם רוחו של משיח גם כי הם ראוי' לכך אבל הדור לא הי' ראוי' אולם כשיגיע אי"ה יגלה אליו ה' כמו למשה בסנה וישלחו או לישראל לבד או למלך א' כמו לפרעה לומר שלח עמי.

ולפי הוצעה זו קשה מאי פסקא דש"ס דבן דוד יבא מחוץ לתחום דלמא יתגלה באותה העיר שהב"ד או המלך דר שם ולא ילך חוץ לתחום כלל אבל באמת אין הדעת הנודר בנזיר אביאת בן דוד לבדו אלא איום פרסומו כמ"ש מהרש"א אמשיח בן יוסף וזה יהי' לכאורה שיקבץ כל נדחי ישראל או לכל הפחות כל זקני ישראל ברגע א' ממקומם למקום נועד כמו שעשה מרע"ה במצרי' וזה א"א בלי שיקבצו ממקומם מרחוק ובשבת אי אפשר אלא ע"י קפיצה ולא קאי השקלי' וטרי' על ביאת ב"ד עצמו אלא על קיבוץ פזורי ישראל שע"ז יתפרסם ביאתו לכל עולם ולזה כיוון הנודר כנלע"ד ...

ודע ענין בן יוסף הוא יען נחלקו מלכות בית דוד ומלך על עשרת השבטים מבני יוסף ונקראו בנביאי' בית יוסף ע"כ יעמוד מלך מיוסף וילחם מלחמת ה' וסופו נהרג במלחמה ומקבל בן דוד מלכות שלימה על כל ישראל כדכתי' והי' לעץ אחד בידי והריגתו של זה לכפר על חלוקות מלכות בית דוד. שאני התם דאמר קרא הנה אנכי שולח וגו' ז"ל הרמב"ם פי"ב ממלכים הלכה ב' יראה מפשוטו של נביאים שבתחילת ימות המשיח תהי' מלחמות גוג ומגוג וקודם מלחמות גוג ומגוג יעמיד נביאי' ישראל להכין לבם שנאמר הנה אנכי שולח וגו' ויש מן החכמים שקודם ביאת משיח יבא אלי' וכו' עכ"ל ולפום רהיטא נראה דבריו סותרים בתחילה החליט שאליו יבא לפני בא יום הגדול ואח"כ נראה כמסתפק וכאלו נחלקו בו חכמי ישראל וקשה מי יחלוק אמקרא מלא הנני שולח לכם את אלי' לפני בא יום הגדול ע"כ נלע"ד דיום הגדול והנורא איננו יום ביאת בן דוד אלא הוא יום לה' יום בא גוג על אדמת ישראל כדכתיב בהפטרה דסכות ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזתים ע"ש בפנים בקרא ותראה כי הוא יום הגדול והנורא ובוא יבא אלי' לפני יום ההוא ואימתי יהי' מלחמות גוג ומגוג יהיה בתחילת ימות המשיח ולא ידענו אם יהיו באותו יום עצמו א"כ יבא אלי' יום לפני ביאת המשיח שהרי הוא בעצמו יום הגדול והנורא וכן ס"ל לסוגי' דשמעתן בהס"ד או אפשר שימלוך משיח זמן מה ואח"כ יהי' מלחמות גוג ומגוג ואז יבא אלי' אחר ביאת משיח לפני יום גוג וכן ס"ל לרמב"ם דלמסקנא חזר בו ש"ס ממאי דהוא ס"ד דאלי' בא לפני משיח כמ"ש כסף משנה ולח"מ פכ"ז מהלכות שבת ויבואר לקמן אי"ה והרי דברי רמב"ם מבוארים בעזה"י.